

Prof. dr hab. Petro Kralyuk

Острозька академія – в культурі польській, Академія Замойська – в культурі українській

Гіпотетичною датою заснування Острозької академії вважається 1576 р¹. На жаль, встановити точну дату її заснування неможливо, оскільки документів, які стосувалися діяльності академії не збереглося. Виданий у 1578 р. «Буквар» дає підстави вважати, що ця школа вже існувала певний період часу. А перша згадка, де фігурує поняття «академія Острозька», припадає на 1579 р².

Створення академії, фактично школи вищого типу, в Острозі, схоже, викликало реакцію в Польщі. Адже Острозька академія була школою православною і тим самим створювала протигагу школам католицьким, які існували в Речі Посполитій. Такою реакцією можна вважати появу праці відомого польського релігійного діяча й письменника Петра Скарги «Про єдність церкви Божої...» («О jedności Kościoła Bożego pod jednym Pasterzem i o greckim od tej jedności odstąpieniu...»³). Побачила світ книга 1577 р. у віленській друкарні князя Миколая Христофора Радзивілла. Праця П.Скарги присвячувалася фундатору Острозької академії князеві В.-К.Острозькому. Зокрема, в цьому творі П. Скарга стверджував, що не існує «ні однієї академії чи колегіуму, де б теологія, філософія чи інші вільні науки» викладалися б церковнослов'янською мовою. Це, зрештою, може бути сприйняте, як своєрідне застереження князю: мовляв, йому не варто створювати православну академію з церковнослов'янською мовою навчання.

¹ 1576 р. як дату заснування Острозької академії обґрунтував І.Мицько, хоча й до нього деякі дослідники відносили заснування цього навчального закладу до середини сімдесятих років XVI ст. Див.: І. Мицько, *Острозька слов'яно-греко-латинська академія*. – К., 1990. – С. 28-29. Дата заснування Острозької академії, яку запропонував І. Мицько, була прийнята багатьма дослідниками. Див.: *Острозька академія XVI-XVII ст.* Енциклопедичне видання. – Острог, 1997.

² Заповіт княжни Гальшки Острозької 1579, 16 березня / Підгот. Л. Демченко, *Острозька данина*. Дослідження і матеріали. – Львів, 1995. – Вип. 1. – С. 110-111. Даний заповіт був знайдений і введений у науковий обіг Н. Яковенко.

³ P. Skarga, *O jedności Kościoła Bożego pod jednym Pasterzem i o greckim od tej jedności odstąpieniu z przestrogą i upominaniem do narodów ruskich przy Grekach stojących*. – Wilno, 1577.

Зрозуміло, об'ємна праця «Про єдність церкви Божої...» вимагала тривалого часу роботи, а її написання могло розтягнутися на кілька років. Саме в цей період, у середині 70-их рр. XVI ст., відбулося становлення Острозької академії.

Створення академії в Острозі в певному сенсі заперечило думку П.Скарги, що не може існувати школа вищого типу, де б навчання здійснювалося церковнослов'янською мовою, і тому викликало певне занепокоєння серед адептів католицької контрреформації. Так, єзуїт Антоніо Поссевіно, який був посланий римською курією на Схід Європи для вивчення релігійних проблем, у 1581 р. писав, що «деякі князі, як, наприклад, в Острозі і Слуцьку, мають друкарні і школи, в яких підтримується схизма»⁴.

Окремі діячі контрреформації в Польщі не полишали думку, що цю академію можна переформатувати в католицькому дусі. Цікавими в цьому плані стали переговори між князем В.-К. Острозьким та папським нунцієм у Польщі Альберто Болоньєтті. Останній здійснив ряд кроків, щоб зробити В.-К. Острозького прихильником унії, а засновану ним школу в Острозі перетворити в навчальний заклад католицького типу. При цьому намагався використати сина князя Януша Острозького, який прийняв католицизм, і Діонісія Раллі (Палеолога), котрий у той час був наближений до В.-К. Острозького і виступав його радником у релігійних питаннях. У листі від 21 березня 1583 року А. Болоньєтті до Я. Острозького говориться, що «для цього великого колегіуму, який тепер з великою побожністю і майже з королівським розмахом споруджується в Острозі, потрібні будуть грецькі священники, а можливо й латинські, які б взяли на себе турботу про навчання молоді. І в цій справі я міг би найбільше допомогти, якщо прислав їх або з грецького колегіуму, що знаходиться в Римі, або з іншого міста Італії (оскільки в цьому королівстві нелегко можна їх відшукати). Я ж за цю справу візьмуся з найбільшою охотою, якщо б тільки найславетніший пан, князь Костянтин, батько вашої світлості, повідомив мене письмово про своє бажання щодо цієї справи. Якщо він це зробить, то я докладу зусиль і мене не треба просити про старання і завзятість у цій справі»⁵. Із цього листа бачимо, що в Польщі добре знали про існування православної школи в Острозі. А. Болоньєтті називає її «великим колегіумом», говорить, що вона споруджується з «королівським розмахом». Тобто в його очах це був дійсно

⁴ А. Поссевіно, Исторические сочинения о России XVI в. – М., 1983. – С. 39.

⁵ Боротьба Південно-Західної Русі і України проти експансії Ватикану та унії (X – початок XVII ст.). Збірник документів і матеріалів. – К., 1988. – С. 78.

грандіозний проєкт. Тому він звертає прискіпливу увагу на даний навчальний заклад і пропонує свої послуги, зокрема, висловлює намір прислати до Острога «грецьких священників» з Італії.

У цьому випадку варто враховувати те, що в Римі майже паралельно з заснуванням Острозької академії в 1576 р. була створена Грецька колегія імені св. Афанасія. Вона мала на меті підготовку прокатолицьки налаштованих священнослужителів східного обряду для православних земель. Тому А. Болоньєтті сподівався, що йому вдасться з допомогою її вихованців насадити в Острозі католицизм. Папський нунцій хотів провести переговори щодо цих питань з В.-К. Острозьким під час його участі в сеймових засіданнях влітку 1583 року. У доповідній записці А. Болоньєтті кардиналові Комо від 11 червня 1583 року той повідомляє, що В.-К. Острозького прибув разом зі своїми синами, Янушем та Костянтином, до Кракова на сейм. Далі папський нунцій пише, що в нього буде нагода досягнути позитивної домовленості щодо направлення на навчання добрих католицьких священників до «грецького колегіума» в Острозі. У листі А. Болоньєтті до того ж кардинала Комо від 25 червня 1583 року оповідається, що 16 червня він мав довгу розмову із Я. Острозьким щодо відрядження священників і викладачів у новий колегіум, який створюється в Острозі. Януш сказав, що в цій справі говорив з батьком і зрозумів, що той був проти цього. Натомість секретар Я. Острозького, Христофор Казимирський, твердив протилежне. Мовляв, В.-К. Острозькому було б приємно запросити вчителів із Риму. Тому він буде добиватися, щоб глава князівської родини Острозьких звернувся із листом до римського папи, в якому б просив отримати від його святості цих викладачів. А. Болоньєтті вважав, що це цілком реальна справа, оскільки В.-К. Острозький виявляв до нього прихильність, а також до римського папи. Нунцій спеціально звертав увагу на важливість цієї справи, вважав, що «якби отримати в свої руки за посередництвом надійних католиків цей колегіум, то це дало б можливість розсівати насіння найважливіших справ на цих землях»⁶. В.-К. Острозький, у свою чергу, ведучи листування з римським папою Григорієм XIII, у листі від 8 липня 1583 р. звертався з проханням, щоб до Острога прислали із Риму вчених богословів: «людей грецьких тієї ж [грецької] віри для колегіуму в Острозі, порядних і освічених, які б перекладали грецькі книжки на слов'янську, а якщо це можливо, то й на латинську мову»⁷. Також у листі папського нунція А. Болоньєтті до кардинала Комо від 6-8 липня 1583

⁶ Там само, с. 83-84.

⁷ Там само, с. 94.

року повідомляється, ніби князь В.-К. Острозький вважав, що йому для колеґії потрібні духовні особи грецької національності, до того ж такі, що здатні перекладати з грецької мови на латинську, а також на слов'янську. Судячи з цих слів, князь прагнув зберегти православний характер заснованої ним академії. Щодо пропозиції А. Болоньетті послати до Острога вчителів від єзуїтів та Краківського університету, то представники В.-К. Острозького (його секретар та генеральний управитель) відповіли, що приїзд єзуїтів викличе підозру. При цьому вони не дали ніяких певних гарантій щодо їхнього забезпечення. Переговори В.-К. Острозького з римським папою та його представниками, які велися в 1583 р., закінчилися нічим. Як і слід було сподіватися, в Римі не знайшли вчених людей, котрі б могли перекладати з грецької на старослов'янську й латинську мови та забажали поїхати до Острога. Про це і повідомив римський папа Григорій XIII В.-К. Острозькому в своєму листі від 3 вересня 1583 року.

Острозька академія, незважаючи на свій православний характер, виявилася привабливою для деяких представників польської культури. В останні роки XVI – на початку XVII ст. в Острозі жив Симон Пекалід (Пенкаля, Пенкальський). Народився він у сім'ї міського радника Тобіаша Пенкалі та міщанки Ганни Старчиновської у м. Олькуші (Польща). У 1585-1589 рр. навчався у Краківському університеті, де отримав ступінь бакалавра мистецтв і, як свідчить книга реєстрації присвоєння вчених ступенів цього університету, «став русином» (*ruthenus factus*). Ймовірно, в роки навчання в університеті С.Пекалід налагодив тісні контакти спочатку з князем Янушем Острозьким, а потім і з його батьком, Василем-Костянтином, ставши їх придворним поетом. Йому належить випущений ним 1601 р. у Львові поетичний твір «*Erithalamium*» на честь шлюбу відомого протектора православ'я на Перемишлянщині Яна Щасного Гербурта з Єлизаветою Заславською. Однак найбільш відомим твором С.Пекаліда є латиномовна поема «Про острозьку війну» («*De bello Ostrogiano*»), яка вийшла друком 1600 р. у Кракові. Поема адресується князям В.-К. і Я. Острозьким і описує конфлікт 1593 р. між ними, з одного боку, і козацьким військом Криштофа Косинського, з іншого⁸. Латиномовну творчість С.Пекаліда варто віднести як до літератури української, так і літератури польської.

У згаданій поемі «Про Острозьку війну» поет говорить про школу в Острозі. Він іменує її «тримовною гімназією» (*Trilingue Gymnasium Ostrogianum*). Також зазначає, що «славу античних часів» Острогу принесли «вільні науки». Це

⁸ П. Кулаковський, Пекалід, Острозька академія XVI-XVII ст. Енциклопедичне видання, с.135-136.

можна зрозуміти так, що в цій «тримовній гімназії» відбувалося вивчення т.з. семи вільних наук – граматики, риторики, діалектики, арифметики, геометрії, астрономії, музики. Ці дисципліни в Західній Європі розглядалися як своєрідний вступ для вищої освіти. Хоча С. Пекалід не розшифровує, які три мови вивчалися в Острозькій гімназії, втім не важко здогадатися, що це були латинська, грецька й старослов'янська мови. Поет розглядав Острог як осередок, де процвітає культура й наука: «Славиться бібліотека – достойний плід спільної праці, / Біблія світ тут побачила, швидко зростає видання / Інших книжок в Острозі, Аполлон-Феб Гринейський радіє: / Він же Тенед залишив, став байдужим йому острів Делос, / Ось він і лук, і кіфару, і теж сагайдак стрілоносний – / Все забирає в Острог, побажали ж так музи священні». В іншому місці твору С. Пекалід прославляє Острог як осередок культури і називає місцеву школу «ліцеєм», де відбувається викладання вільних мистецтв: «Радуйся, наша Волинь войовнича, ти, Марсова дочко, / Саме тобі дім острозьких дарує лицей той тримовний. / Отже, приймай ці основи, а більші плоди, може, будуть. / Не зневажай ти учених богинь, оцих муз не цурайся, / Кращого в світі від вільних мистецтв ти нічого не знайдеш»⁹.

Ще один діяч польської культури, який був пов'язаний з академією в Острозі, був Ян Лятош. Останній закінчив Краківський університет у 1563 р. з вченим ступенем магістра філософії. З 1565 р. він професор цього університету. У 1575 р. вступив на медичний факультет Падуанського університету. Після дворічного навчання одержав докторат медицини і повернувся до Кракова. У Краківському університеті викладав математику і філософію, одночасно інтенсивно займався астрологічними студіями. У 1580 р. прийнятий членом товариства докторів медицини Кракова, а в 1582 р. став професором медицини Краківського університету і посів кафедру медицини, яка була організована у 1565 р. Петром із Познані. У 1583 р. став деканом лікувального відділення Краківського університету.

Я.Лятош – автор численних праць з астрології та астрономії. Велике значення надавав вивченню ролі астрології у медицині. Вважав, що за розміщенням небесних тіл, планет і зірок можна передбачити поширення хвороб, їх лікування, а також прогнозувати нещастя, врожайність, кількість опадів, зміни погоди, долю окремих індивідів тощо.

Коли в 1582 р. папа Григорій XIII надіслав до Краківського університету новий календар, Я.Лятош виступив проти його прийняття, оскільки ним було

⁹ С. Пекалід, Про острозьку війну під П'яткою проти низових / Пер. В. Маслока // Українська поезія XVI ст. – К., 1987, с. 203, 214.

виявлено в ньому багато похибок і неточностей. Прийняття нового календаря, вважав вчений, негативно вплине на літочислення, встановлення термінів свята Пасхи та прогнозування багатьох явищ у природі.

Я. Лятош розгорнув кампанію проти нового календаря папи Григорія XIII. Він виступав із публічними лекціями, писав брошури, вступав у дискусії з численними опонентами, надсилав листи видатним вченим із зазначенням виявлених помилок у календарі. Користуючись послугами папського нунція в Польщі кардинала А. Болоньєтті, Я.Лятош передав лист папі Григорію XIII з викладенням усіх виявлених недоліків. Видав календарі і прогностики уперед аж до 1610 року.

Критика нового календаря папи Григорія XIII, яку широко розгорнув Я.Лятош, була позитивно сприйнята в середовищі православних Речі Посполитої. Вчений почав налагоджувати зв'язки з домом Острозьких. Із 1594 р. Я.Лятош почав присвячувати свої праці членам цієї князівської родини, найбільше Янушу Острозькому. Зазнавши переслідувань у Краківському університеті за свою радикальну «антикалендарну» позицію, Я.Лятош десь у кінці 90-их ХVI ст. перебрався до Острога й, судячи з певних свідчень, викладав у Острозькій академії.

У Острозі Я.Лятош продовжив критику нового календаря, друкував наукові праці у Вільно. Серед виданих в Острозі творів Я.Лятоша особливе місце займає книга із календарем на 1602 р., у якій підсумовано все раніше висловлене щодо недоліків та помилок календаря папи Григорія XIII. У своїх віленських виданнях Я.Лятош доводив значення кожної хвилини у літочисленні та прогнозах, друкував календарі на новий рік, прогнозував погоду, політичні події. Високу оцінку Я.Лятошу дав З. Копистенський у своєму полемічному творі «Палінодія»¹⁰.

Створення Острозької академії, певного конкурента для католицьких шкіл, потребувало «альтернативи» з боку польської католицької сторони. Такою «альтернативою» стала Замоїська академія. Вона з'явилася на польсько-українському етнічному пограниччі, певну роль у її становленні відіграли вихідці з України, зрештою, в ній навчалася чимало українців, а деякі з них стали яскравими постатями української культури першої половини ХVII ст. Про конкурентність Острозької та Замоїської академії говорить анонімний полемічний твір «Пересторога», створений у перші роки ХVII ст.

¹⁰ Про Я. Лятоша див.: Р. Шпізель, *Ян Лятош (Лятос), Острозькі просвітники*. – Острог, 2000, с. 61-66; Н. Barycz, *Historja Uniwersytetu Jagiellońskiego w eposie humanizmu*. – Kraków, 1935, s. 554-589; St. Kamiński, J. Latos, *Słownik lekarzów polskich*. – Warszawa, 1888, s. 265; J. Peszke, J. Latos, *Wielka encyklopedia powszechna ilustrowana*. – Warszawa, 1910. – Т. 43, s. 5-6.

У цьому творі описується конфлікт між Я.Замойським, засновником Замойської академії, та В.-К.Острозьким на варшавському сеймі в 1597 р. Цей конфлікт мав як особистий характер (змагання між двома найбільшими магнатами Речі Посполитої), так і характер релігійно-політичний. У останньому випадку йшлося про Берестейську церковну унію 1596 р. Католики, зокрема, Ян Замойський, вирішили використати «справу Никифора», щоб скомпроментувати противників унії, чільним лідером яких був В.-К.Острозький. Никифор був представником константинопольського патріарха (протосингелом) на Берестейському уніатському соборі 1596 р. Він знайшов притулок у В.-К. Острозького й, судячи з «Перестороги», навіть викладав у Острозькій академії «сім вільних наук». Католицька сторона, передусім Я.Замойський, намагалися звинуватити Никифора в шпигунстві на користь Туреччини.

«Пересторога» таке ставлення до Никифора з боку Я.Замойського пояснює образою останнього. Мовляв, Никифор був знаний учений, навчався в Італії, тому Я. Замойський запрошував його викладати в засновану ним академію. Однак Никифор проігнорував це запрошення й віддав перевагу Острогу, оскільки вважав, що свої знання мусить передати одновірцям-православним ¹¹.

Звісно, висвітлення в «Пересторозі» конфлікту Я.Замойського та В.-К. Острозького, як і справи «Никифора», є тенденційним. Однак не викликає сумніву, що між цими двома діячами існувало певне змагання в освітній сфері.

Як зазначалося, чималу роль у організації Замойської академії відіграли вихідці з українських земель, діячі, котрі можуть вважатися представниками як польської, так і української культур. Організатором академії виступив виходець зі Львова Симон Симонід (1558-1629) – людина енциклопедичних знань ¹². Він відомий і як поет. У польськомовній книзі «Селянки» С.Симонід оспівав життя й звичаї українського народу. До речі, деякі свої твори він опублікував у Замості. Для нього, як і для багатьох ренесансних поетів, притаманне було ідилічне зображення природи ¹³. В Україні С.Симонід мав послідовників. Зокрема, такими були львів'яни, брати Симон та Бартоломій Зиморовичі, що теж писали «руські селянки» ¹⁴.

Офіційно іменуючись «директором наук» та інспектором Замойської академії, С.Симонід займався не лише добором здібних викладачів, а й став

¹¹ Анонім. Пересторога, Українська література XVII ст. – К., 1987, с.37-41.

¹² Про Симона Симоніда див.: А. Bielowsky, Szymon Szymonowicz, Pamiętnik Akademii Umiejętności w Krakowie. – Krakow, 1875. – Т.2, s.108.

¹³ Див.: Антологія української поезії: В шести томах. – К., 1984. – Т.І, с. 98-105.

¹⁴ Див.: Там само, с.120-127, 158-163.

засновником академічної друкарні. Піклувався, щоб там був не лише латинський шрифт, а й слов'янський. Це, до речі, засвідчило його прагнення (правда, важко сказати наскільки свідоме) зробити внесок у розвиток традиційної української культури¹⁵.

Із Замойською академією пов'язана діяльність латиномовного поета Себастьяна Кленовича (1550-1602/1608). Він знаходився в добрих стосунках із Я.Замойським, заохочував його до організації академії, добирав туди професорів і сам викладав у цьому навчальному закладі античну літературу¹⁶. До найбільш відомих творів цього автора належить латиномовна поема «Роксоланія» (1584)¹⁷. Це палкий маніфест любові до української землі. Власне, Роксоланія – то Русь-Україна. Автор пишається своєю землею, її минулим й сучасним, оспівує її природу та звичаї. Вдаючись до античної образності, С. Кленович вів мову про те, що на українських землях може виникнути Парнас і тут осядуть музи¹⁸. Тобто Україну розглядав як можливий осередок високої культури, а заснування Замойської академії трактувалося ним як важлива ланка створення руського Парнасу.

У С.Кленовича є розуміння Русі як окремої цілісності. Для нього це не лише земля із особливими природними умовами, специфічною історією, а й територія, де переважає руський етнос зі своїм способом життя, господарювання, звичаями та вірою. Велику увагу в своїй поемі С.Кленович приділяє Києву, пов'язуючи з цим містом давню славу Русі. Навіть порівнює Київ із стародавнім Римом¹⁹. Тим самим ніби проводиться паралель між латинською античністю і давньокиївською. Багато уваги приділяє святиням Києво-Печерського монастиря²⁰.

С.Кленович негативно ставився до покатоличення Русі, вважав, що русини не відступляться від віри батьків²¹. Для нього, як і для ренесансних мислителів була характерна віротерпимість. Ця віротерпимість (звісно, в певних межах) характеризувала й діяльність Замойської академії.

¹⁵ В. М., Нічик, В. Д., Литвинов, Я. М Стратій, Гуманістичні і реформаційні ідеї на Україні. – К., 1990, с. 320.

¹⁶ Про С. Кленовича див.: Wiśniowska H. Renesansowe życie i dzieło Sebastiana Fabiana Klonowicza. – Lublin 1985.

¹⁷ Текст «Роксоланія» С. Кленовича див.: Українська поезія XVI століття. – К., 1987, с.114-168.

¹⁸ С. Кленович, Роксоланія, Українська поезія XVI століття, с. 119.

¹⁹ Там само, с. 153.

²⁰ Там само.

²¹ Там само, с. 159.

Хоча Замойська академія була католицьким навчальним закладом, однак у ній, про це вже йшлося, вчилася чимало вихідців з України та східнослов'янських земель. Звичною практикою було те, що студент, прочившись певний період часу в українському навчальному закладі, наприклад, Києво-Могилянській академії, продовжував своє навчання в академії Замойській. Як приклад, тут можна навести освітні мандрі Гната Євлевича, який залишив після себе спогади. Опісля навчання в православних школах Києва та на Білій Русі Г.Євлевич подався вчитися в Замойську академію. Про це він писав так: «...слухав у Замойській академії два роки курс моральної і спекулятивної теології дві часті за Скотом, а третю списав, і медицину спекулятивну з анатомією, професори були Кволек і Гжембський францішкани, Кулаковський і Вільковський»²².

Зі стін Замойської академії вийшло чимало діячів, які залишили помітний слід в українській історії та культурі. Зокрема, до таких належать Касіян Сакович, ректор Києво-братської школи, письменник, поет, філософ; Ісайя Трохимович-Козловський, перший відомий нам ректор Києво-Могилянської академії; Сильвестр Косов, київський митрополит за часів Хмельниччини, знаний також і як письменник-полеміст; письменник Йосиф Кононович-Горбацький²³.

Особливо цікавою постаттю серед названих діячів був Касіян Сакович. Народився він близько 1580 р. в містечку Потеличі на Галичині в сім'ї священика. Освіту здобував у Замойській академії. Був домашнім вчителем Адама Кисіля – відомого політичного діяча часів Хмельниччини. Після закінчення навчання в Замості став дияконом церкви Іоанна Хрестителя в Перемишлі. Звідси переселився до Києва в 1620 р., де прийняв чернецтво і працював ректором школи Київського братства. Тут у 1622 р. написав «Вірші на жалісний погреб Петра Конашевича Сагайдачного», що стали одним із найкращих зразків української поезії того часу. З 1624 по 1625 рр. жив у Любліні й був проповідником у православному братстві. У 1625 р. в Кракові видрукував твори компілятивного характеру «Трактат про душу» й «Дезідероз». Цього ж року став уніатом, отримавши за це від князя Олександра Заславського Дубнівський монастир. У цій ролі вів переговори про перехід М. Смотрицького в унію. Дубнівським архимандритом залишався до 1639 р., поки його не позбавили цього становища. Після цього кілька років мандрував, побував у різних монастирях – у Дермані,

²² Цит. за: М. Грушевський, Історія української літератури. – К., 1995. – Т.VI, с. 175.

²³ Г. Нудьга, Перші магістри і доктори, Г. Нудьга, Не бійся смерті. Повість-есе, історичний нарис. – К., 1991, с. 353.

Холмі, Любліні, Вільні тощо. Під час цих мандрівок написав кілька полемічних брошур. 1641 р. у Луцьку прийняв римо-католицьку віру. Наступного, 1642 р., опублікував у Кракові полемічний твір «Перспектива», де критикував як православних, так і уніатів. Цей твір викликав новий сплеск релігійної полеміки в Речі Посполитій. Помер К. Сакович 1647 р. на становищі католицького пароха в Кракові²⁴.

У Замойській академії навчався Якуб Гаватович, що ввійшов у літературу як автор «Трагедії, або Образу смерті пресвятого Івана Хрестителя» (Львів, 1619), двох інтермедій – «Найліпший сон» і «Продав kota у мішку», які, так вважають дослідники, поклали початок українській народній комедії²⁵. До випускників Замойській академії належав згадуваний видатний політичний діяч Польщі та України середини ХУІІІ ст. Адам Кисіль. Не випадково київський митрополит Петро Могила дав високу оцінку Замойській академії, сказавши, що вона багато нашому народові «пожитку й утіхи принесла» і що з неї вийшло чимало вчених людей»²⁶.

²⁴ Про К.Саковича див.: А. Бичко, Б. Бичко, Світлотінь Касіяна (Калліста) Саковича. – К., 2005.

²⁵ В. Микитась, Давньоукраїнські студенти і професори. – К., 1994, с. 47.

²⁶ Хв. Титов, Матеріали до книжкової справи на Вкраїні в ХVІ-ХVІІІ вв. – К., 1924, с. 243.